
POTI IN LJUDJE SKOZI OKNO IN SRCE ETNOLOGA

IVANKA POČKAR

V Péčice se skozi dolino Močnika vije tihotna gladka cesta. V tišino zaseka le zven sekire, sem in tja brnenje traktorja. Če bi cesta ne peljala dalje, bi se zdelo, da si zašel. Vendar, tu so znaki nekdanjega življenja: razpadajoči mlini, ki jih je od Spodnje Pohance do Osredka potok Močnik gnal kar sedem. Peščáni so izbirali, kam bodo nesli mlet. Na motvozih v vrečah ali bren-tah, pletenih iz ržene slame, so četr-t ure nosili do Godlerjevega in tri četr-t ure do Fakinovega mlina; nižje spodaj so bili še boljši mlini, tja so dajali mlet pšenico. Vsi mlini tod so utih-nili. Srečam lahko le samotarsko Moniko s kilogramoma moke v plastični vrečki, na kakšni na videz opuščeni bližnjici skozi gozdove. Pet kilometrov gozdnega Močnika se zdi kot obrambni pas čiste in nove pokrajine, ki se iznenada odpre v podnožju Péčic. Tako na široko se odpre da bi skoraj ne vedel, kam na-prej; potem zagledaš cerkev v daljavi in cesta te v ovinkih po-pelje skozi vas.

Križe in Péčice sta od središča občine med najbolj oddaljenimi kraji. Avtobus vozi sem le ob delavnikih, druge dni pa večidel prebivalcev tako ali tako ne ho-di v Brežice. Tu imajo vse naj-nujnejše, razen telefona. Sicer pa so od nekdanj vajeni skrom-nosti, s katero meščani včasih nočemo, včasih ne moremo pre-

živeti. Na kulturne prireditve izven svojega kraja skoraj ne hodijo, o Cankarjevem domu po-vprečni krajan ne razmišlja, ker mu ni dostopen. Njihovo življe-nje je prej tednik kot dnevnik, Déla ne naročajo, Nedeljskega z Ognjiščem in Družino odnesejo domov po nedeljski maši. Takrat se zberejo okoli cerkve in na »puššanku« pred trgovnico. Iz-menjajo novice, popijejo pivo in se odpravijo v spokojni nedeljski popoldan.

Jutra se začenjajo zgodaj. Otroci pred cerkvijo glasno igrajo no-gomet vse do odhoda avtobusa, ki jih popelje v artiško šolo. Spet se vas pogrezne v tihoto. Maka-damska gozdna pot me v zavojih pripelje na Goli vrh. Oblaja me pes in si oddahne, ko sem mimo. Na vrhu je prepah; veter ga je obril in mu dal ime. Ozrem se na Monikino. Uboga, nezaupljiva Monika. Ves tvoj travnik sem že prestopila ničkolikokrat, brska-joč po tvoji samoti. Ti imaš svoje brége, svoja živínčeta, svoje po-ti, daleč, čimdlje od ljudi. Ka-dar pridem, me gledaš iz svojega strtega srca skozi čisto majhno odprtino, z velikimi nezaupni-mi očmi, ki beže, in v mislih z vinjekom v rokavu. Ni vstopa.

Daleč smo si, kot tí brégi: gledaš vanje, pa jih ne moreš doseči, ne pretèči. Vidiš jih, pa jim ne mo-reš pomagati k sebi. Koliko nas je, podobnih tebi, Monika. S to grozljivo samoto, prepuščeni sa-

FOTO: IVANKA POČKAR

GUSTELJ IN KRISTINA KLAVŽAR NA POTI V GORCO.

SREČANJA Z DOLGIM GUSTELJNOM ME SPOMNIJO
NA POVEDKE O VELIKIH, A PLAHIH AJDIH, KI SO BOJDA ŽIVELI TOD.

mi sebi. Prvič občutim takšno brezmočje ob teh strmih bregéh, ki jih je tako težko sestaviti v celoto. Stopam hitreje v breg, da zbežim in da ujamem, pa hitro ne pridem daleč. Kriške brége je tako zelo težko sestavljati. Težka kombinacija kot pri ljudeh.

Sem pot ne pripelje mnogo ljudi. Ni gostiln. Tu so hišice s posebnimi ljudmi.

Mimo Kosove domačije stopam med kukavičjim petjem in nepisnim vonjem prvomajskih trav. Ne zdi se mi verjetno, da tu nihče več ne živi.

Vendar — vrsta na videz še čisto živih poslopij na robu grebena Golega vrha sameva. Stan je prazen, hiša mrtva. Zazdi se mi, da neupravičeno brskam po preteklosti stanovalcev. Le zakaj me ni bilo sem, ko so bili še tu, živi in navzoči? Če bi bila arheolog, bi mi bilo zaradi tega nenehno žal. Zdaj hodim po njihovih ostankih, brskam med protezami in oguljenimi fotografijami, se jezim nad prahom mnogih let, ki je prekril sledove golobjih nožic zgoraj v golobjaku nad hišo. V mislih pometam stezice okoli hiše, sédem na betonsko stopnico ali počepnem ob pragu pod kletko kavke Lede. Mnogo so mi povedali o nekdanjih stanovalcih, zato si danes popoldne tu v mislih rišem njihovo življenje. Lahko si utrgam dišečo pržuljko in si jo denem med obleko, z njo odišavljena grem lahko na božjo pot ali k maši, nesem jo lahko k pišečkemu spomeniku in jo položim tam v spomin padlim junakom.

V vrtu odrežem zeljno perinko, da bo imel kruh, vsajen v peč na zeljnem listu, prijetnejši okus. Med potonikami in gartrožami

iz gred zadiši po timijanu in šetrjki. Lahko se sprehodim pod orehi, laškimi lešniki ali naprej med tepkami, avgustovskimi dišočkami, ovsenkami in rzenkami; od drugod mečejo name sence jablane z avgustovskimi ožbatovkami, rožmarinkami, jesenskimi špički, moškotévkami in brtavkami. Od božjega drevca mi pogled uide v dolino. Čudovito velik svet je pod mano, sicer pa veliki mali svet za vse tiste, ki so bili v Ljubljani enkrat ali nobenkrat v življenju. Ničesar niso izgubili. Od tod je razgled enkrat za vsakokrat. Modro in umirjeno, skrito vetrom in božajoč pogleda mimohodcev, je nanizana domačija Kosovih, na vrhu in vendar enkratno nevsiljivo.

Nekdaj je bilo na Kosovem živahno. Številne pletene posode in metle v hiši pričajo o bogati hišni dejavnosti. Iz vseh kotov in koticov se kažejo peharji, košarice, caje, korbe in sevnice. Hiša je od nekdanj brez elektrike. Hanzekovi predniki so pletli koše in košarice ob siju trésnika ali špárovca, ki so si ga napravili iz spraznjene škatlice globina, v kateri se je namakala flanelasta krpica v petroleju. Za časa Hanzekovega pletarstva in Tonovih šušarskih popravil je v hiši nad mizo s stalnega mesta brlela čedna petrolejka. Ob njenem siju je Tonka spletala venčke iz pušpana in papirnatih rož. Še pred desetletjem so živeli stanovalci brez omar in štedilnika, za prostorno garderobo jim je služil ajhker (kašča), kjer so na lesenih klinih spod stropa visele obleke. Istočasno so se v prostoru tudi preoblačili, perilo so redko prali, posušili pa so ga na rantah »gajnka«, ki se kot podaljšek izteza iz zgornjega prostora ajhkerja. Obleke so zračili

*In življenje je to,
kar v njem cvete,
recimo kostanji
in potka,
ki med kostanji gre,
in dnevi nevsakdanji.
(Ervin Fritz)*

PLES Z »MASKORO«
NA GODLERJEVI OHCETI

MATI IN OČE GODLER
MED ČAKANJEM
NA SVATE

FOTO: IVANKA POČKAR

enkrat v letu, sicer pa so bile v velikem garderobnem prostoru tako na redko posajene, da so se zračile same ob sebi. Tu je spod stropa visel kak kos mesa, v lončenih mauzerjih pa je bila shranjena mast. Z žganjem iz pletenke so imele ženske ob priliki bolezni navado poplahniti po grlu zmečkano rastlino roženvirmana.

Omara v hiši je bila namenjena hranjenju jestvin. Kuhali so v peči in ker so bili piskri težki, so jih na burklah zapeljali v peč na valjčku. Drva so sušili kar sproti v peči, Ančka je celo v največjem snegu hodila v gozd drv iskat. Stik z naravo je bil najmožneje pester; stranišče na Kosovem iščeš zaman. Pozimi je bila gotovo trpko hladna hoja po vodo z brento k izvirku nad Zlámáním potokom, ki ni nikoli presušil.

Srečanja z dolgim Gusteljnom me spomnijo na povedke o velikih, a plahih Ajdih, ki so bojda živeli tod. Ko so na Daljni gori gradili cerkev, je ženska tega rodu menda zlahka nesla kad vode tja, istočasno pa je še lešnike obirala in otroka nesla v naročju. Če so apnenice že tedaj žgali, ne vedo, gotovo pa bi bila lepa zidana Gusteljnova apnenica po meri tudi kakšnemu od njih.

V Péčicah se zadnja leta kadi le še iz štirih apnenic, kar je štirikrat manj kot pred desetimi leti. Sezidati jo zna še redkokdo, vendar, kdor zna, zna, in Gustelj bi

jo mogel sezidati z zavezanimi očmi. Nič čudnega, saj jih je sezidal že kakšnih tisoč, naučil pa se je apnariti od očeta. Težko delo je to, kar hudičevo ob takšni vročini vlagati drva v kurišče vsakih pet minut. Da ga bo enkrat vzelo tam v tisti peklenski luknji, pravi simpatični veliki Gustelj.

Pod večer je bilo, ko sem se oglašila pri Godlerjevi hiši. Leta 1887 so jo sezidali italijanski zidarji kot plačilo za hrano in pijačo, medtem ko so zidali tu cerkev. Tedanja gospodinja iz Stare vasi pri Krškem je jokala, ko so ji naročili, naj kuha še za štirideset zidarjev, kajti poleg družine je morala nahraniti še dvanajst težakov na njivi. Pa jo je zidarski mojster potolažil, naj skuha zjutraj polento, zvečer pa spet polento in dobro naj jo soli, da bodo laže pili. In popili so 90 hektov vina.

Ko vstopim, mati ravno čisti vrata in okna in vežo belijo. Jutri se poroča zadnji sin in mlada bosta ostala na kmetiji.

Pred gostijo se povabim k njim. Hišni portal krase sveže bele rože, ki se ponovijo na mizi, oknih in okoli Križanega. Podenj bosta sredi gostov sedla nevesta in ženin. Mati si češe lase in jih spleta v dolgo vitko kito, še zadnjič, preden bo sin podpisano pripadal drugi. V kuhinji diši po obilju, ki naj pričara prav takšno obilje v življenju, ki nam prihaja naproti.